

SPRÅKLEK & ORDSKOJ

DAM-DAM

Josefine Sundström Mervi Lindman

LÄRARHANDLEDNING
MALIN WEDSBERG

INTRODUKTION

Den här handledningen vänder sig till dig som arbetar med förskolebarn i åldrarna 1-3 år. Här finns konkreta tips och inspiration hur du kan arbeta med och kring bilderboken **DAM-DAM. KALASET**.

I handledningen hittar du dels övningar och frågor som anknyter till berättelsen om Dam-Dam, dels massor av språk- och ordlekar, rim och ramsor som väcker språklig nyfikenhet, stimulerar barnens språkutveckling och ökar deras ordförråd. Läs, titta och lek tillsammans!

Ur Förskolans läroplan, Lpfö 18:

Förskolans värdegrund och uppdrag, Kommunikation och skapande:

Språk, lärande och identitetsutveckling hänger nära samman. Förskolan ska därför lägga stor vikt vid att stimulera barnens språkutveckling i svenska, genom att uppmuntra och ta tillvara deras nyfikenhet och intresse för att kommunicera på olika sätt. Barnen ska erbjudas en stimulerande miljö där de får förutsättningar att utveckla sitt språk genom att lyssna till högläsning och samtala om litteratur och andra texter.

Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla

- ett nyanserat talspråk och ordförråd samt förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra i olika sammanhang och med skilda syften,*
- intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och hur de används för att förmedla budskap*

LITE OM DET LILLA BARNETS SPRÅKUTVECKLING

Under ett barns första år läggs grunden för de viktiga delarna i språket, allra mest mellan 2 och 4 års ålder. Läs- och skrivutvecklingen grundläggs tidigt. När det blir dags att börja skolan är det lättare för barnet att knäcka läskoden om man under barnets första år pratat, läst och lekt med bokstäver, ord och meningar.

Vid **1-1,5 år** kommer det fler och fler ord från barnet, det aktiva ordförrådet växer till 50-100 ord vid 18 månader. Många barn använder även gester, enbart eller tillsammans med ord. Tittut-lekar brukar vara uppskattade.

Tvååringens ord börjar bli lättare att förstå. Barnet kan sätta ihop ord till en sats, hen kan svara på frågor och be om något. Barnet kan skoja och hitta på saker. Tvååringar brukar gilla ramsor och ritsagor.

En **treåring** använder mer och mer språk i leken. Många barn börjar lära sig vanliga lägesord, kan föra lite längre samtal och hålla sig till ämnet en kortare stund.

Vid **3-3,5** börjar barnet förstå vanliga ord för färger. Det kan förstå och använda mer komplexa meningar.

När barnet närmar sig **4-årsåldern** förstår och använder det ord för storlek, enkla former och kan bygga längre och mer komplexa meningar. Barnet kan berätta om vad som har hänt.

Barns samtal med vuxna är viktiga för språkutvecklingen. Ställ inte bara frågor som endast kräver ja eller nej som svar. Samla barnen så ofta det går i små grupper, då är det lättare att föra riktiga samtal. Barnen får möjlighet att använda fler ord och både barn och vuxna kan förklara vad de menar.

LÄSMILJÖN

Läsmiljön är extra viktig för barn som är i början av sin språkutveckling. Välj gärna ett avskilt rum eller en läshörna där barnen kan ta del av boken i lugn och ro utan att bli störda av den övriga verksamheten. Låt läsningen och samtalen ta tid. Låt det finnas utrymme för funderingar, frågor och svar. Vissa barn har svårt att svara med ord, de kanske gör det med blicken eller kroppen.

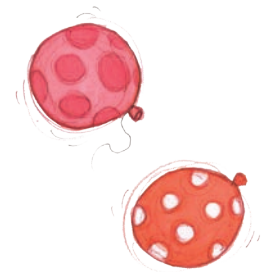
NÄR SKA MAN LÄSA?

Låt inte läsning bli något som bara sker spontant eller i väntan på något, före lunch eller under vilan. Planera gärna läsningen och se den som en aktivitet, precis som rytmik, naturrutor etc.

HUR SKA MAN LÄSA?

Hur du läser har stor betydelse för elevernas upplevelser:

- Förbered läsningen genom att läsa den aktuella boken i förväg.
- Läs med inlevelse och intonation (sänk och höj rösten, betona).
- Gör rörelser och ljud som interagerar med texten.

Rörelser till *Dam-Dam. Kalaset*:

vakna, frys, klipp med sax, gråt, pussa, borsta tänderna, vispa, blås upp ballonger, krama, blås ut ljus, spela trumma

Ljud till *Dam-Dam. Kalaset*:

papper som prasslar, klipp, klipp, klipp, voff, voff, voff, Fffff, Fffff, Fffff, poff, poff, poff, pling pling, bombom, gäsp

BERÄTTELSEN DAM-DAM. KALASET

Dam-Dam fyller år och får frukost på sängen. Pappa och Dam-Dam blåser upp ballonger. Momma kommer på kalas och hela familjen äter tårta med bär och grädde. Dam-Dam får presenter: en leksakshund, en bil, en bok och en trumma som låter bombom.

I berättelsen presenteras uttryck och begrepp med rim och rytm och roliga ord som barnet kan härma. Berättelserna stimulerar språkutvecklingen och uppmuntrar till ordlek.

FÖRE LÄSNINGEN

Dela gärna in barnens i mindre grupper efter deras förutsättningar som ålder, språklig kompetens eller förmåga att lyssna och fokusera.

Titta på omslaget

Vad föreställer bilden?

Vad tror ni boken kommer att handla om?

Titta på omslagets insida och alla små illustrationer

Vad är det för saker?

Titta på illustrationerna av Dam-Dam och hens familj

Berätta att det är de här figurerna som boken kommer att handla om.

Visa att det finns bokstäver i boken och att det är de som berättar vad som händer.

UNDER LÄSNINGEN

Utnyttja barnens nyfikenhet, t.ex. innan du vänder blad säger du: ”Nu ska vi se vad som händer på nästa sida.”

Sätt ord på vad ni ser på bilderna, t.ex:

- Jag ser Dam-Dam som sover i sängen.
- Jag ser att Dam-Dam äter gröt.
- Jag ser pappa som gäspar.

Låt barnen fylla i ord, gärna rimmen, t.ex:

- Dam-Dam vaknar när solen lyser.
- Täcket borta. Tårna ...
- Gröt och macka på en bricka.
- Ett glas mjölk är gott att ...

Stanna upp i läsningen, låt barnen vara med – ställa och svara på frågor.

Tips på frågor du kan ställa:

s. 2-3

Vilka är det som ligger och sover i sängen?

Vem är Fanten?

Vad heter ditt bästa gosedjur?

s. 4

Varför vaknar Dam-Dam?

Till varför-frågor kan barnen behöva "ledtrådar" för att kunna svara. Här kan man t.ex. ställa följdfrågor: Vaknar Dam-Dam för att solen lyser in i rummet och blir ljus? Vaknar Dam-Dam för att hen fryser?

s. 5

Vad sätter Dam-Dam på huvudet?

Vad hör Dam-Dam? (Börja gärna sjunga redan på den här sidan.)

s. 6

Varför sjunger mamma och pappa för Dam-Dam?

Kan du någon födelsedagsång?

s. 7

Vad får Dam-Dam till frukost?

Vad brukar du äta till frukost?

s. 8

Vad håller pappa i?

s. 9

Vad tror du ligger i Dam-Dams paket?

Följ upp barnens svar. Om de t.ex. föreslår en badboll, fråga om de tror att det är en stor badboll får plats i det här lilla paketet. Om de föreslår en docka, fråga om de skulle vilja ha en docka etc.

s. 10

Varför gråter Dam-Dam?

Hjälp ev. till med svarsalternativ – Gråter Dam-Dam för att hen har ont i magen? Gråter Dam-Dam för att pappret gick sönder?

s. 11

Vad är det i paketet?

Vad vill du ha i ett paket?

s. 12

Vad gör Dam-Dam med taxen?

s. 13

Vad gör Dam-Dam i badrummet?

När brukar du borsta tänderna?

s. 14

Vad leker Dam-Dam och taxen med för leksaker?
Vilka leksaker tycker du om att leka med?

s. 15

Vad gör pappa?
Vad gör mamma?
Var är Dam-Dam?

s. 16

Vilken färg har ballongerna?
Peka och prata om olika mönster i bilden: en prickig ballong, en ballong med hjärtan på, en prickig kudde, en randig matta, en randig tröja, en blommig vägg.

s. 17

Hur gjorde Dam-Dam sönder några ballonger?
Tycker du om ballonger?
Brukar du hjälpa till att duka?

s. 18

Varför går Dam-Dam och mamma till dörren?
Vad hänger det för kläder i Dam-Dams hall?

s. 19

Vem är det som kommer och hälsar på?
Vad har Momma i handen?

s. 20-21

Vilka är med på Dam-Dams kalas?
Vad äter de på Dam-Dams kalas?
Vad dricker de på Dam-Dams kalas?
Kan du se var Mommas blomma är?

s. 22

Vad ligger i presenterna som Dam-Dam öppnar?

s. 23

Vad spelar Dam-Dam på?

s. 24-25

Vilka ligger i sängen?
Vad gör pappa?
Vad gör Dam-Dam och mamma?

SPRÅKLEKAR

LEKAR MED FOKUS PÅ URSKILJNING AV SPRÅKLJUD

En låda full med djur

Fyll en låda med antingen olika gosedjur, små plastdjur eller bilder på djur (som lamineras). Plocka upp ett djur/en bild i taget och låt barnen göra ljud:

Katten mjauar

Hunden skäller vov vov

Ormen väser sssssssssss

Fisken bubblar i vattnet blubb blubb

När hästen går låter det klapp klapp

Kon muar muu

Ljudlekar uppmärksammar barnen på ljud. Att lyssna och stimulera hörselintrycken är viktigt för språkutvecklingen eftersom man måste kunna uppfatta och skilja språkljud från varandra för att skapa förståelse utifrån andras tal.

Vad är det som låter?

Ta fram ett antal föremål som lätt går att göra ljud med, t.ex. en kastrull med lock, en nyckelknippa, bestick. Benämna sakerna vid namn och prata om vad man använder dem till. Be sedan barnen att blunda och göra ljud med föremålen. Vad är det som låter?

Alternativ: Spela in olika ljud med telefonen och fråga barnen vad det är som låter. Kan de härma ljuden?

Trumman

Förklara för barnen att när du slår på trumman ska de röra sig – dansa och hoppa – när du slutar slå så ska de lägga sig ner. Variera med att spela musik.

Vattenglas

Fyll två glas med olika mycket vatten och slå lätt på dem med en sked. Hör ni? Det låter olika. Lägg till ett eller två glas och få fram nya toner

Skramla med burkar

Fyll burkar eller plastbyttor med lock med olika material: ris, stenar, legobitar, pärlor ... Det ska vara två burkar av varje fyllning med lika mycket i. Skaka på burkarna och lyssna noggrant. Vilka två burkar låter likadant?

Varifrån kommer ljudet?

Använd tre lådor/kartonger, t.ex. skokartonger, och en äggklocka som tickar. Vänd lådorna upp och ner och placera äggklockan under en av dem. Låt barnen lyssna efter det tickande ljudet. Vilken låda kommer ljudet från? Upprepa, men byt plats på äggklockan.

Berätta en saga

Välj en saga med djur och låt barnen låta som djuret när det hör det aktuella djuret nämnas: Det var en gång en katt (barnen mjauar) som bodde på en bondgård. Katten (barnen mjauar) var bästa kompis med en liten hund (barnen skäller) och tillsammans brukade de jag en liten mus (barnen piper) som bodde på gården. Etc.

LEKAR MED FOKUS PÅ ORDFÖRRÅDET

I boken finns många **lägesord** att ta upp och träna mer på.

I texten:

i sängen
på sängen
på en bricka
på snöret
under pappret
i hallen
på toa
på pallen
i köket
under bordet
runt bordet
på duken
i örat

I bilderna:

över sängen (tavlor)
på golvet
bredvid pallen
mellan pappa och mamma
på huvudet (mössan)
runt paketet (snören)
bredvid sängen
över handfatet (spegeln)
framför pappa
bakom mamma

På-leken

Barnen får ett par leksaker, t.ex. en docka och en bil. Uppmana barnen (börja med ett barn i taget) att placera dem på olika ställen. ”Sätt bilen på bordet.” ”Sätt dockan på bilen.” Utveckla genom att ställa frågor som ”Kan du sätta dockan på bilen?”

Ordet ”på” brukar vara den första prepositionen som barn lär sig.

Ordet ”i” kommer också tidigt.

Var är klossen?

Barnen sitter i en ring och håller i varsin kloss, varsitt gosedjur eller dylikt. Du har ett likadant föremål som du håller i med båda händerna. Säg till barnen att också hålla i sina föremål med båda händerna. Sedan ber du dem att härma dig och göra likadant som du. Du håller t.ex. din kloss på huvudet och säger ”Nu är min kloss på huvudet.” ”Nu är min kloss bakom ryggen.” ”Nu är min kloss i min hand.” Upprepa gärna samma mening flera gånger så alla barn hänger med och hinner härma.

Packa upp väskan

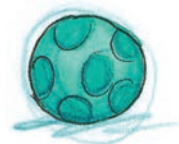
Packa en stor väska med ett antal föremål som är välkända för barnen. Prata och berätta om varje sak när du packar upp den. Vad föremålet heter, hur och var man kan använda det etc.

Bygg ut leken genom att t.ex. ha flera ”temaväskor” så barnen även får öva på kategorier. En ”matväska”, en ”naturväska”, en ”djurväska” ...

Rollekar

Även små barn kan leka rollekar, med eller utan utklädningskläder. Börja med att berätta om någon, t.ex. en arg hund som skäller på en rädd gammal tant. Skäll tillsammans som hundar. Rör er och visa miner som en rädd gammal tant. Vad säger/ropar tanten? Visa och uppmuntra barnen att använda miner, gester och kroppsspråk. Upprepa och bygg ut med fler rollfigurer om det fungera med gruppen.

Lek Dam-Dam, mamma och pappa. Använd ord från boken. Visa med gester hur familjen sover, vaknar, äter tårta, hur Dam-Dam öppnar presenter. Sjung Ja må du Dam-Dam tillsammans.

I boken beskrivs många **färger** och **former**:

Färger:

gul tröja

gul matta

röda ballonger

grönt paket

blå mössa

orange kloss

röda hallon

vit grädde

Former:

prickigt täcke

blommig kudde

randig strumpa

rutigt golv

röda ballonger

prickiga ballonger

Det är vanligt att barn lär sig färgerna rött och gult först.

Färglek

Förbered genom att skaffa små, vita handskar. Måla handskarnas fingertoppar i olika färger, börja gärna med grundfärgerna gult, rött och blått. Barnen tar på sig handskarna och sjunger "Var är tummen?" Kommentera sedan att tummen är röd. Fortsätt sången och gå igenom alla fingrarna och dess olika färger.

Stor och liten

Använd två leksaker, t.ex. en stor nalle och en liten nalle. Håll upp den stora nallen och fråga barnen vad det är, de svarar förmodligen "nalle" och då bygger du vidare på svaret och säger "Ja, det är en stor nalle. Vad är det här?" "En nalle." "Ja, det är en liten nalle." Fråga vidare, jämför, prata och förklara begreppen stor och liten genom att titta på saker i rummet – en stor och en liten kloss, ett stort och ett litet bord etc.

RIM OCH RAMSOR

Bildkort

Tillverka kort med rimord (bilder), laminera och låt barnen para ihop dem.

I rim och ramsor behöver rimmen varken bli enkla ord eller riktiga ord. Barnen behöver inte förstå alla ord. Rimmen kan lika gärna bli nonsensord.

Hitta på egna rim

Du säger ett ord, t.ex. "hus" sedan är det fritt fram att komma på rimord: mus, lus, pus, bus ... Kan både vara riktiga ord och nonsensord.

Rimsaga

Utveckla rimmandet från Dam-Dam (se under rubriken "under läsningen") med rimsagor. Barnen fyller i rimmen.

Även till den här versen kan man visa bilder på djuren för att förstärka.

Börja med att säga versen tillsammans och läs även djuren. Nästa gång uteslut djuren och låt barnen fylla i.

Djurens fest

*Idag fyller jag år,
sa ett får.
Då kan vi ha fest.
sa en häst.*

*Kan vi få mat månntro,
sa en ko.
Javisst varsågoda,
sa en groda.*

*Jag vill ha sås,
sa en gås
Jag vill ha dill,
sa en sill*

*Är du vegetarian,
sa en svan.
Jag tror vi är mätta,
sa en spätta.*

*Nu blir den dans,
sa en schimpans.
Får jag dansa med tant,
sa en elefant.*

*Jag kan dansa rock,
sa en bock.
Du trampar på min hääl.
sa en säl.*

*Nu håller jag tal,
sa en val.
Hurra för vårt får,
som fyller år.*

Rulla boll och rimma

Sitt i en ring och rulla en boll mellan varandra. Du inleder med att säga "katt" och barnet som tar emot bollen rimmar på katt (börja gärna med att rulla bollen mellan två pedagoger). Lek och ordskoja. Rimmen kan bli riktiga ord som hatt, men också nonsensord. Bollen rullas vidare och ni fortsätter att rimma.

Använd gärna rim-ord från boken, t.ex. lyser-fryser, bricka-dricka.

Tack för maten

Passar förstås när ni har ätit lunch. Börja alltid ramsan med samma strof, variera sedan andra raden olika dagar eller veckor. Efter ett tag kan barnen hitta på egna rim.

*Tack för maten den var god,
den var säkert hemmagjord.*

*Tack för maten den var god,
under bordet satt en ko.*

*Tack för maten den var god,
hälsningar från kapten Blod.*

*Tack för maten det var gott,
sa prinsessan i sitt slott.*

*Tack för maten den var bäst,
mitt i maten stod en häst.*

